

УДК 332.1:502.7

Панасюк Н.В., викладач вищої категорії

Мельник Д.Ю., студент

Шацький лісовий коледж ім. В.В. Сулька

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ПРИРОДООХОРОННІЙ СФЕРІ

У статті розглянуто перспективи і проблеми розвитку економіки регіону західного Полісся. Звернено увагу методам економічного розвитку біологічного резервату «Прибузьке Полісся».

Ключові слова: раціональне природокористування, екосистема, екологічна безпека, ЮНЕСКО, екополітика.

Панасюк Н.В., Мельник Д.Ю.

ТРАНСГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ПРИРОДООХРАННОЙ СФЕРЕ

В статье рассмотрены перспективы и проблемы развития экономики региона западного Полесья. Обращено внимание методам экономического развития биологического резервата «Прибужское Полесье».

Ключевые слова: рациональное природопользование, экосистема, экологическая безопасность, ЮНЕСКО, экополитика.

Panasyuk N., Melnyk D.

CROSS-BORDER COOPERATION IN THE ENVIRONMENTAL FIELD

The article describes the prospects and problems of economic development of the western region Polissya. Attention is paid to the methods of economic development of Biological Reserve "Prybuzke Polissya".

Keywords: rational environmental management, ecosystem, ecological safety, UNESCO, ecological policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Функціонування природно-заповідних територій є тією сферою господарських відносин, де більш, ніж в інших галузях національної економіки має бути сформовано досконале фінансово-економічне

середовище господарювання, адже саме природні ресурси та природні умови становлять основу життєдіяльності населення. В умовах відсутності дієвих та результативних важелів раціонального природокористування підприємницькі структури в пошуках рентних доходів у стратегію своєї діяльності аж ніяк не вмонтовують екологічні імперативи. Проблема полягає в тому, щоб сформувати такі економічні підвалини природокористування, які сприятимуть його раціоналізації, прискорюватимуть соціально-економічне піднесення Шацького району, забезпечуватимуть соціальну ефективність використання складових «природного капіталу» у відтворювальному процесі.

Вичерпність значної кількості природних ресурсів та погіршення якості довкілля зумовили необхідність пошуку найбільш раціональних форм, методів та способів природокористування з метою забезпечення екологічної безпеки соціально-економічного розвитку. Вмонтування нових ланок та модернізація старих в існуючу конструкцію природокористування потребує масштабних змін інституціонального середовища. Особлива гострота цієї проблеми зумовлена стратегічною важливістю та цінністю природно-ресурсних благ як запоруки сприятливих умов життєдіяльності населення.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Наукові польові дослідження у 2008-2009 рр. проведені згідно програми моніторингу екосистем Західного Полісся науково-дослідної частини Львівського національного університету імені Івана Франка (профінансовані Міністерством науки та освіти України, номери державної реєстрації).

Програма моніторингу спрямована на розвиток співпраці та координації роботи наукових відділів Шацького НПП та науково-дослідних груп ЛНТУ. На меті наукової програми є оперативний обмін екологічною інформацією між науковими підрозділами Львівського національного університету імені Івана Франка, Волинським державним університетом імені Лесі Українки, Українським державним лісотехнічним університетом імені П.С. Погребняка, що мають на території Шацького НПП свої наукові лабораторії. Здійснення програми моніторингу сприятиме підвищенню екологічної освіти студентів та аспірантів перелічених вузів, підвищенню рівня кваліфікації наукових співробітників університетів та Шацького НПП.

Цілі статті. Метою статті є висвітлення проблем екологізації

економічних систем та застосування ефективних інструментів екополітики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні пропонуються перспективні напрямки вдосконалення економічного механізму природокористування, вирішення регіональних екологічних проблем, ефективнішого залучення природних ресурсів у господарський оборот, але дуже часто поза увагою залишаються питання пов'язані із впровадженням перспективних форм комерціалізації природокористування, реформування відносин власності на окремі складові «природного капіталу», створення дієвого механізму впливу на темпи і способи використання природних ресурсів територіальних громад, підвищення соціальної ефективності природоохоронної діяльності, синхронізації вітчизняної та закордонної практики, особливо в правовій площині.

В умовах зростаючої антропогенної трансформації помітно збільшується значення заповідних екосистем, що покликані зберігати біологічне та ландшафтне різноманіття, сприяти покращенню здоров'я людини. З цією метою, особливої ваги набувають транскордонні території, що частково залучені до природно-заповідного фонду України, Білорусі та Польщі і, згідно програми ЮНЕСКО, плануються інтегруватись у міжнародні біосферні резервати. В Україні передовий європейський досвід впровадження Севільської стратегії розвитку біосферних резерватів апробується на території Західного Полісся, а тому, саме тут існує гостра необхідність запровадження системи екологічного моніторингу з метою використання його даних для сталого розвитку регіонів заходу країни.

На транскордонних територіях Західного Полісся розміщені головні торфові болота, що зазнали значних антропогенних перетворень, але ще мають суттєвий вплив на формування локального мікроклімату і місцеве землекористування. Ми вважаємо, що осушення торф'яників, яке рекомендувалось для цілей сільського господарства, завдало глибоких змін гідрологічному режиму і негативно вплинуло на популяційні тенденції видового різноманіття. Тому, з метою відтворення біологічних ресурсів та покращення стану заповідних урочищ, рекомендуємо провести ренатуралізацію долинних екосистем та торфовищ. З економічної точки зору збереження біорізноманіття на транскордонних територіях західного регіону країни є підставою для міжнародних інвестицій, спрямованих

на охорону первісних європейських ландшафтів, розвитку екологічного туризму, оздоровлення людей, що слід розглядати як найбільш практичну пропозицію для сталого розвитку даного регіону.

Незважаючи на те, що Полісся розташоване в центрі Європейського континенту, тут краще, ніж на сусідніх територіях, збереглися природні екосистеми. Тут перетинаються важливі довготні (Дніпровський, Вісло-Бузький), які з'єднують Балтійське та Чорне моря, та широтні екокоридори. Цей регіон відіграє важливу роль у забезпеченні екологічної рівноваги, міграцію наземної та водної біоти в межах Європи. Тому Міжнародний комітет МАБ ЮНЕСКО визначає Полісся як один із пріоритетних регіонів збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

У доповіді на 32-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО заступник директора ЮНЕСКО п. Ерделен наголосив: "Ми повторюємо знову про моральну та технічну підтримку ЮНЕСКО, розуміючи життєву важливість Поліського проекту для гідрологічного, біологічного та кліматичного балансу в широкому регіоні ... Я хотів би завірити країни, яких це стосується, що цей проект буде важливим компонентом основної діяльності МАБ-МГБ ЮНЕСКО. Також ЮНЕСКО буде співпрацювати з ПРООН, Радою Європи, Бюро Рамсарської конвенції, відповідними неурядовими організаціями та, звичайно, з потенційними двосторонніми донорами, щоб збільшити позабюджетні ресурси для широкомасштабного проекту для цього регіону, використовуючи доступні ЮНЕСКО фонди як каталітичні".

Значимість цього регіону для МАБ ЮНЕСКО полягає і в тому, що він розташований на межі чотирьох держав і перетинається як з півночі на південь, так і з заходу на схід державними кордонами, завдовжки понад 1300 км і приблизно дорівнює 60 % периметра Полісся.

Особливе місце в Поліссі належить тій території, де сходяться кордони Білорусі, Польщі та України, тому комітет МАБ ЮНЕСКО приділив йому особливу увагу.

Поєднання численних озер з лісовими масивами, своєрідний поліський колорит, різноманіття рослинних угруповань та висока їхня естетична цінність, добре розвинена транспортна мережа сприяли розвитку рекреації в цьому мальовничому куточку Західного Полісся.

Інтенсивні зміни навколишнього природного середовища зумовили посилення природоохоронної діяльності у суспільстві,

зокрема, більше уваги стали приділяти удосконаленню законодавчої бази — з'явилося багато правових актів (концепцій, стратегій, законів, конвенцій), спрямованих на збереження і покращання стану природних і напівприродних екосистем та відтворення їх екологічних параметрів. Набули актуальності такі напрямки охорони природи, як охорона біологічного і ландшафтного різноманіття, посилення існуючої і відтворення втраченої біологічної активності екосистем, їх гомеостазу.

Згідно з «Програмою заходів щодо створення мережі заповідних територій, що охороняються, та ренатуралізації водно-болотних комплексів Полісся», район Шацьких озер вибрано як перший в Україні полігон по відновленню водно-болотних угідь (постанова Кабінету Міністрів України № 935 від 23.11.95 р.). Найпершим проектом ренатуралізації, який виконувався за фінансової підтримки EECONET Action Fund, був проект «Ренатуралізація водно-болотного комплексу оз. Кримно і оточуючих його боліт та торфовищ» (1998). Ним передбачалось ренатуралізувати територію загальною площею 587 га, з них 147 га – територія озера Кримно, 440 га – болотні угіддя. Дана територія є дуже важливою для зупинки перелітних птахів.

З 2006 року Шацький НПП бере участь у проекті ЮНЕСКО МАБ «Роль поліського екокоридору в забезпеченні сталого розвитку регіону», а з 2008 року – в реалізації проекту ПРООН/ГЕФ «Зміцнення управління та фінансової стійкості національної системи природоохоронних територій України».

Західне Полісся, як область охоплення стратегії, складається з регіонів, що мають певні спільні риси в економічному розвитку, відносно високу питому вагу зайнятості населення в сільському господарстві, недостатній ступінь розвитку технічної інфраструктури.

Зокрема, у зв'язку із забезпеченням тристороннього співробітництва тематику доповнено розділом "Створення, науково-практичні засади функціонування ТРБ "Західне Полісся" та його значення для розробки механізмів сталого використання, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття", що по суті, є продовженням роботи, яка розпочалася раніше. Визначено, що фінансове забезпечення проекту планується за рахунок Японського трастового фонду.

Шацький національний природний парк, який отримав статус біосферного резервату ще у 2002 році, нещодавно відповідно до програми ЮНЕСКО став частиною транскордонного біосферного

резервату «Західне Полісся», в який також увійшли біосферні резервати «Прибузьке Полісся» (Республіка Білорусь). «Західне Полісся» Поліського парку Народового (Республіка Польща).

Стати частиною транскордонного біосферного резервату – це велика честь для нас, і, звичайно, нові можливості у справі наукової, природоохоронної діяльності, розвитку місцевих громад. Тристоронню угоду про створення біосферного резервату було підписано в Києві ще 28 жовтня минулого року. А вже 5-6 вересня у Варшаві відбулися урочисті заходи з нагоди інавгурації українсько-білорусько-польського біосферного резервату «Західне Полісся». Цей транскордонний резерват стане одним з головних об'єктів збереження природи не тільки в межах Західного Полісся, а й Центральної і Східної Європи.

Зокрема, зазначу, що завданнями створеного ТБР «Західне Полісся» є забезпечення збереження біологічного і ландшафтного різноманіття Полісся, координація сталого розвитку місцевих громад, що проживають на цій території, в контексті гармонійного розвитку суспільства з охороною природи. Нами також запропоновано й інші напрямки діяльності в рамках ТБР «Західне Полісся»: наукова діяльність, екологічна освіта, співпраця з органами влади та місцевими громадами, міжнародне співробітництво. Усі ці напрямки діяльності тісно пов'язані між собою і повинні застосовуватися в комплексі з науковими підходами.

Фахівці нашого парку, Поліського парку Народового і Республіканського заказника «Прибузьке Полісся» співпрацюють уже не перший рік, постійно обмінюємося досвідом та інформацією. Як наслідок нашої співпраці та національних комітетів трьох держав – вклад у розвиток транскордонного біосферного резервату. До речі, його загальна площа – 264 тис га, з яких на територію України припадає 75 тис га, Польщі – 140 тис га, Білорусі – 49 тис га. На конференції представники ЮНЕСКО, керівники парків висловили сподівання: входження інших природоохоронних територій до резервату, бо ж на Волині знаходиться ще один природний парк – «Прип'ять-Стохід», який за своєю складовою є також унікальним, а його флора та фауна потребують збереження та відтворення. Наприклад, якщо взяти до уваги те, що у світі вже давно постала проблема з прісною водою, тим більше з якісною питною водою, то збереження водно-болотних угідь (саме вони становлять більшу частину заповідної території Волині та Полісся загалом) стає більш

глобальним.

Політика України в галузі екологічної безпеки повинна бути спрямованою, перш за все, на проведення всенациональної екологічної інвентаризації природних і неприродних об'єктів, що становлять потенційну екологічну загрозу. Матеріали такої інвентаризації повинні бути оприлюднені. Вони повинні бути доступними для засобів масової інформації, науковців, політичних партій, громадських організацій тощо. Ці матеріали повинні використовуватись для розроблення національної програми екологічної безпеки.

Екологічна безпека України повинна базуватися на розумному поєднанні адміністративних інструментів екополітики з економічними. Специфіка нашої території створює для цього економічні, екологічні та соціальні передумови. Зокрема до економічних ми можемо віднести: високий попит на соціально-екологічні блага лісу, спроможність і готовність держави надавати дотації на відтворення лісів, високо розвинута промисловість і сільське господарство, економічна доступність всіх компонентів лісу. Поряд з тим екологічні передумови наступні: сприятливі кліматичні умови для лісовирощування, екологічна доступність всіх компонентів лісу, висока продуктивність лісових земель, позитивний вплив лісу на клімат і продуктивність сільського господарства, зростає роль лісових земель щодо продовольчого забезпечення населення екологічно чистою продукцією.

Пріоритетним повинен стати економічний захист довкілля, включаючи лісові екосистеми. Екополітика має бути тісно інтегрована із економічною і соціальною політикою. В сукупності вони будуть спрямовані на посилення екологічної спрямованості всіх економічних інструментів, що стане вирішальним чинником економічного зростання. Як наслідок - зросте економічне, екологічне і соціальне значення міжнародних, національних і регіональних екологічних стандартів та їх роль у забезпеченні екологічної безпеки. Вони будуть використовуватись для регулювання стану лісових екосистем, технологій відтворення і використання лісових ресурсів та організації лісового менеджменту.

Висновки. Інтенсивні зміни навколишнього природного середовища зумовили посилення природоохоронної діяльності у суспільстві, зокрема, більше уваги стали приділяти удосконаленню законодавчої бази — з'явилося багато правових актів (концепцій, стратегій, законів, конвенцій), спрямованих на збереження і

покращення стану природних і напівприродних екосистем та відтворення їх екологічних параметрів. Набули актуальності такі напрямки охорони природи, як охорона біологічного і ландшафтного різноманіття, посилення існуючої і відтворення втраченої біологічної активності екосистем, їх гомеостазу.

Власне необхідністю вирішення цих проблем була зумовлена поява концепції Національної програми збереження біологічного та ландшафтного розмаїття України (1996), яка спрямована на виконання Всеєвропейської стратегії — збереження біологічного різноманіття.

На сьогодні зростає економічне, екологічне і соціальне значення відновлюваних природних ресурсів (особливо лісових). Світовій спільноті доведеться все більше вкладати інтелектуальної і фізичної праці для забезпечення стабільності довкілля і сталого розвитку економіки. Аналіз світових тенденцій природокористування дає підставу стверджувати, що неможливо забезпечити сталий розвиток і вирішення найбільш актуальних проблем довкілля без екологізації економічної системи і істотних зрушень у духовній сфері.

Сталий розвиток екології буде забезпечуватися за рахунок підвищення продуктивності природних систем, збереження різноманіття рослинного і тваринного світу. Посилиться роль держави у регулюванні екологічних, екологічних і соціальних процесів, а також адміністративних інструментів екополітики. Розвиток природокористування буде регулюватися за допомогою розвиненої системи інструментів екополітики. Будуть збільшуватися обсяги коштів, що надходять до державних бюджетів за рахунок справляння екологічних податків.

Сподіваємося, що запропоновані заходи сприятимуть збереженню унікальних природних цінностей Західного Полісся, його біологічного та ландшафтного різноманіття, дозволять зберегти природу для наступних поколінь.

1. Бондарчук С. П. та ін. Озеро Світязь: сучасний природно-господарський стан та проблеми (за редакцією Мольчака Я. О.). – Луцьк: РРВ ЛДТУ, 2008. – 336 с.
2. Дідух Я.П. Роль українського комітету МАБ ЮНЕСКО у створенні транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся». – 2007 р.
3. Матюнін С. Три Полісся. Спільна стратегія охорони і екологічного використання природної спадщини теренів польсько-білоруського-українського прикордоння. Брест, 2009 р.
4. Синякевич І. М. Інструменти екополітики: теорія і практика. – Львів: ЗУКЦ, 2003. – 187 с.
5. Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку:

Матеріали наукової конференції (10-13 вересня 2009 р., смт.Шацьк). - Львів: СПОЛОМ, 2009. - 132 с.